

नेपाली

कक्षा : ११ र १२

विषय सङ्केत : Nep. 001 (कक्षा ११), Nep. 002 (कक्षा १२)

पाठ्यघण्टा : ३

वार्षिक कार्यघण्टा : ९६

१. परिचय

नेपाल बहुजातीय, बहुसांस्कृतिक एवम् बहुभाषिक मुलुक हो । बहुजातीय र बहुसांस्कृतिक विशेषता भएको राष्ट्रमा राष्ट्रिय एकता प्रवर्धन गर्न तथा सामाजिक, सांस्कृतिक सम्बन्ध र समन्वय कायम गर्न सम्पर्क भाषाको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि विद्यार्थीमा भाषिक सक्षमताको विकास हुनुपर्दछ । विद्यार्थीमा भाषिक सञ्चार एवम् बोध र अभिव्यक्तिगत सिपको विकास हुनु नै भाषिक सक्षमता हो । नेपाली भाषा विद्यालय तहको शिक्षणको प्रमुख माध्यम, सरकारी कामकाज र नेपाली समाजको साक्षात् सम्पर्कको भाषा हो । पहिलो, दोस्रो एवम् विदेशी भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोग हुँदै आएको छ । यस दृष्टिले नेपाली भाषाको प्रयोगमा व्यापकता रहेको छ । नेपालमा नेपाली भाषा सामाजिकीकरण, अन्तरभाषिक व्यवहार, सञ्चार, प्रशासन, प्रविधि र मौखिक तथा लिखित व्यवहारको प्रमुख माध्यमका रूपमा रहिआएको छ । नेपाली समाजको बहुलतालाई दृष्टिगत गर्दै सबै प्रकारका ज्ञान र सिप प्राप्त गर्न तथा विभिन्न माध्यमबाट अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका ज्ञानसमेत नेपाली भाषामा सिक्न सक्ने बनाउन विद्यालय तहमा नेपाली भाषाको शिक्षण अपरिहार्य छ । त्यसैले विद्यालय तहमा नेपाली भाषालाई अनिवार्य विषयका रूपमा शिक्षण गर्नुपरेको हो । नेपाली भाषा शिक्षणको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीमा नेपाली भाषासम्बद्ध भाषिक सिप एवम् व्यावहारिक र सिर्जनात्मक क्षमताको विकास गराउनु हो ।

प्रस्तुत पाठ्यक्रमको उद्देश्य विद्यार्थीमा भाषिक सक्षमता अभिवृद्धि गराउनु हो । (कक्षा ९-१०) पूरा गरेका विद्यार्थीको स्तरलाई ध्यान दिई विद्यालय तहको समाप्तिपछि अन्य क्षेत्रमा लाग्ने तथा उच्च शिक्षामा प्रवेश गर्नेहरूको आधारभूमिका रूपमा नेपाली भाषामा सक्षम बनाउने अभिप्रायले यो पाठ्यक्रम तयार पारिएको हो । माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) पूरा गर्दा विद्यार्थीहरूले नेपाली विषयमा प्राप्त गर्ने तहगत सक्षमता र कक्षागत सिकाइ उपलब्धिलाई यस पाठ्यक्रममा समावेश गरिएको छ । पाठ्यक्रममा विद्यार्थीमा बोध एवम् अभिव्यक्तिगत क्षमताको विकासका लागि उपयुक्त विधा र क्षेत्र निर्देश गरिएको छ । यसमा प्रयोजनपरक भाषिक सिप विकास र कार्यमूलक व्याकरणमा विशेष ध्यान दिइएको छ । तदनुरूपका सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र मूल्याङ्कन विधि पनि समेटिएका छन् । यस पाठ्यक्रममा निम्नलिखित पक्षहरूलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ :

- समयसापेक्ष जीवनोपयोगी एवम् सक्षमतामा आधारित भाषिक सिप
- पाठगत विविधताको प्रस्तुति र कार्यमूलक व्याकरण
- स्तरानुरूपका पाठ्यवस्तुको छनोट एवम् स्तरण
- विद्यार्थीकेन्द्रित सिकाइमा आधारित सहजीकरण प्रक्रिया
- प्रयोजनपरक भाषिक सिप र सिकाइमा जोड
- खोजपरक, परियोजनामूलक तथा सिर्जनात्मक भाषिक अभ्यासमा जोड
- भाषिक सामर्थ्य र सम्पादनका रूपमा भाषिक सिपको विकासमा जोड
- व्याकरणलाई भाषा प्रयोगको आधारका रूपमा सैद्धान्तिकभन्दा रचनात्मक बनाउने प्रयत्न
- स्वतन्त्र पठन र रचना कौशलको विकासमा जोड
- सिपगत सक्षमता परीक्षणमा आधारित भाषिक मूल्याङ्कन

२. तहगत सक्षमता

यस तहका अन्त्यमा विद्यार्थीहरू निम्नलिखित सक्षमता प्राप्त गर्न समर्थ हुने छन् :

१. विविध विषयक्षेत्रका मौखिक सामग्रीको बोध र अभिव्यक्ति
२. विविध विषयक्षेत्रका लिखित सामग्रीको सुरक्षितपूर्ण पठन र बोध
३. पाठगत सन्दर्भको अनुमान, घटना, चरित्र र परिवेशको पहिचान, बोध र प्रस्तुति
४. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति
५. सामाजिक, सांस्कृतिक, राष्ट्रिय एवम् मानवीय मूल्यअनुकूलको लेख्य अभिव्यक्ति
६. दैनिक व्यावहारिक लेखनमा दक्षता प्रदर्शन
७. सिर्जनात्मक र प्रतिक्रियापरक अभिव्यक्ति कौशल
८. अन्तरसांस्कृतिक एवम् भाषिक मूल्यप्रतिको सचेतता र सम्मानजनक भाषिक व्यवहार
९. तार्किक, अन्तरक्रियात्मक एवम् समस्या समाधानमूलक अभिव्यक्ति कौशल
१०. खोज तथा परियोजनामा आधारित लेख र रचनाको सिर्जना
११. समालोचनात्मक चिन्तनसहितको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

	कक्षा : एघार	कक्षा : बाह्र
१. सुनाइ र बोलाइ सिए	<ol style="list-style-type: none"> १. उच्चरित हुने वर्णहरूको पहिचान गरी शुद्ध उच्चारण गर्न २. विविध पाठ, सञ्चार माध्यम र अन्य सामग्री सुनेर तार्किक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ३. दिइएका विषय वा शीर्षकमा समूहगत छलफल एवम् प्रस्तुतीकरण गर्न ४. सन्दर्भअनुसार गति, यति र लय मिलाई मौखिक अभिव्यक्ति गर्न ५. देखेसुनेका, पढेका तथा अनुभव गरेका विषयलाई सिलसिला मिलाई प्रस्तुत गर्न ६. सामाजिक, सांस्कृतिक सन्दर्भ, वक्ताको अवस्था तथा संवेगका आधारमा प्रतिक्रिया दिन 	<ol style="list-style-type: none"> १. शब्द सुनी अक्षरीकरणसहित शुद्ध उच्चारण गर्न २. विविध पाठ, सञ्चार माध्यम र अन्य क्षेत्रका अभिव्यक्ति सुनेर विश्लेषणात्मक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ३. दिइएका विषय वा शीर्षकमा समूहगत छलफल एवम् प्रस्तुतीकरण गर्न ४. सन्दर्भअनुसार गति, यति र लय मिलाई मौखिक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ५. देखेसुनेका तथा अनुभव गरेका विषयलाई सिलसिला मिलाई प्रस्तुत गर्न ६. सामाजिक सन्दर्भ, प्रसङ्ग, वक्ताको अवस्था, अभिवृद्धि र संवेग तथा भाषाको प्रयोजनपरक भेदका आधारमा शिष्टतापूर्वक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ७. औपचारिक कार्यक्रममा सहभागी भई आफ्ना विचार प्रभावकारी रूपमा व्यक्त गर्न
२. पढाइ सिए	<ol style="list-style-type: none"> १. लिखित सामग्रीलाई गति, यति, लय मिलाई शुद्धसँग पढ्न 	<ol style="list-style-type: none"> १. लिखित सामग्रीलाई गति, यति, लय मिलाई शुद्धसँग पढ्न

	<p>२. साहित्यिक तथा प्रयोजनपरक पाठहरू पढी पारिभाषिक/प्राविधिक शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न</p> <p>३. पाठमा प्रयोग भएका शब्दको हिज्जे र अर्थबोधका लागि शब्दकोशको प्रयोग गर्न</p> <p>४. लिखित सामग्रीको सस्वर तथा मौन पठनद्वारा पढाइको गति विकास गर्न</p> <p>५. लिखित सामग्रीका आधारमा सन्दर्भको अनुमान, घटना, चरित्र र परिवेशको बोध गरी पढ्न</p> <p>६. विभिन्न पाठ तथा तिनका विशिष्ट अंशको व्याख्या एवम् समीक्षा गर्न सक्ने गरी पढ्न</p> <p>७. विविध क्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठहरू पढी बोध गर्न</p> <p>८. पूर्वानुमान, निष्कर्ष, सारांश, संश्लेषण, प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न सक्ने गरी पाठहरू पढ्न</p>	<p>२. साहित्यिक तथा प्रयोजनपरक पाठहरू पढी पारिभाषिक/प्राविधिक शब्दको सन्दर्भअनुसार वाक्यमा प्रयोग गर्न</p> <p>३. पाठमा प्रयोग भएका शब्दको हिज्जे, उच्चारण, स्रोत, शब्दवर्ग, बनोट र अर्थ पहिचानका लागि शब्दकोशको प्रयोग गर्न</p> <p>४. लिखित सामग्रीको द्रुतपठन गर्न</p> <p>५. लिखित सामग्री भाव विश्लेषण गर्न सक्ने गरी पढ्न</p> <p>६. विभिन्न पाठ तथा तिनका विशिष्ट अंशको व्याख्या एवम् समीक्षा गर्न सक्ने गरी पढ्न</p> <p>७. विविध क्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठहरू पढी बोध गर्न</p> <p>८. पूर्वानुमान, निष्कर्ष, सारांश, संश्लेषण, विश्लेषण, गरी प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न सक्ने गरी पाठहरू पढ्न</p>
<p>३. लेखाइ सिप</p>	<p>१. नेपाली वर्णको पहिचान र वर्गीकरण गरी लेख्न</p> <p>२. वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नहरूको शुद्ध प्रयोग गर्न</p> <p>३. मौखिक एवम् लिखित अभिव्यक्तिको बुँदाटिपोट गर्न र सारांश लेख्न</p> <p>४. व्यावहारिक लेखन (घरायसी पत्र, निमन्त्रणा, बधाई, शुभकामना, सम्मानपत्र, सूचना, विज्ञापन, श्रद्धाञ्जली, समवेदना) गर्न</p> <p>५. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुका बारेमा सिलसिला मिलाएर लिखित वर्णन गर्न</p> <p>६. कुनै पनि विषय शीर्षकमा अर्थपूर्ण, क्रमबद्ध तथा प्रभावकारी रूपमा अनुच्छेद रचना गर्न</p> <p>७. पाठको प्रकृतिअनुसार विषयक्षेत्र, संरचना (आदि, मध्य र अन्त्यको शृङ्खला), घटना, चरित्र, परिवेश, भाव, लयबोध गरी लेख्न</p> <p>८. साहित्यिक विधा र पाठहरूको विश्लेषण गर्न र विशिष्ट अंशको व्याख्या गर्न</p> <p>९. लिखित अभिव्यक्तिका क्रममा व्याकरणका आधारभूत नियम पालना गरी लेख्न</p> <p>१०. विभिन्न विधामा आधारित भई निर्देशित र स्वतन्त्र सिर्जना गर्न</p> <p>११. कोशीय प्रविष्टिअनुसार शब्दक्रम मिलाई लेख्न</p>	<p>१. शब्दमा रहेका अक्षर संरचना छुट्याई लेख्न</p> <p>२. वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नहरूको शुद्ध प्रयोग गर्न</p> <p>३. विज्ञान, प्रविधि, सामाजिक शास्त्र, वाणिज्य कानून आदि क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रयोजनपरक लेखन गर्न</p> <p>४. व्यावहारिक लेखन गर्न (व्यावसायिक पत्र, भरपाई, तमसुक, करारनामा, मन्जुरीनामा, मुचुल्का, प्रशासनिक टिप्पणी तथा बैठक निर्णय, विज्ञप्ति, बोलपत्र र सम्पादकलाई चिठी लेखन)</p> <p>५. सामाजिक, सांस्कृतिक, राष्ट्रिय एवम् मानवीय मूल्यमा आधारित भई लिखित अभिव्यक्ति दिन</p> <p>६. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुका बारेमा सिलसिला मिलाएर लिखित वर्णन गर्न</p> <p>७. पाठको प्रकृतिअनुसार सन्दर्भको अनुमान, संरचना पहिचान, घटना वर्णन, भावबोध, तार्किक विश्लेषण गरी लेख्न</p> <p>८. साहित्यिक विधा र पाठहरूको विश्लेषण गर्न र विशिष्ट अंशको व्याख्या गर्न</p> <p>९. लिखित अभिव्यक्तिका क्रममा व्याकरणका आधारभूत नियम पालना गरी लेख्न</p> <p>१०. विभिन्न विधामा आधारित भई निर्देशित र</p>

		<p>स्वतन्त्र सिर्जना गर्न</p> <p>११. विद्युतीय सञ्चार माध्यममा प्रकाशित सामग्री तथा पुस्तक र लेख रचना पढी प्रतिबिम्बात्मक लेखन गर्न</p> <p>१२. कोशीय प्रविष्टिअनुसार शब्दक्रम मिलाई लेखन</p>
--	--	--

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

(क) कक्षा : ११

क्र सं	विद्या/ पाठ	क्षेत्र	बोध	अभिव्यक्ति	भाषातत्त्व	पाठ्यघण्टा
१.	कविता (पद्य)	देशभक्ति	<ul style="list-style-type: none"> कविताको संरचना विषयको क्रम, भाषा, लय आदिको बोध देशभक्ति, संस्कृति र भाषासम्बन्धी पद्यांशको बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन कवितालाई गद्यमा रूपान्तरण कविता सिर्जना (अनुकरणात्मक लेखन) 	<p>(अ) नेपाली कथ्य र लेख्य वर्ण (स्वर र व्यञ्जन) को पहिचान</p> <p>(आ) उच्चार्य व्यञ्जन वर्णको पहिचान र प्रयोग (स्थान, प्रयत्न, घोषत्व र प्राणत्व)</p>	७
२.	कथा	सामाजिक	<ul style="list-style-type: none"> कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कथाका घटनाहरूको टिपोट कथाका पात्रहरूको चरित्र वर्णन लघुकथा लेखन (अनुकरणात्मक) 	<p>(अ) मूल र व्युत्पन्न शब्दको पहिचान</p> <p>(आ) शब्द स्रोत : तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्द</p> <p>(इ) शब्दकोशीय प्रयोग</p>	८
३.	निबन्ध	सांस्कृतिक (आत्मपरक)	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धको संरचना (अनुच्छेद योजना, विषय प्रस्तुतिको क्रम, भाषाशैली आदि) को बोध निबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध 	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट र सार लेखन स्थानीय समाजमा प्रचलित चाडपर्वको वर्णन गरी निबन्ध लेखन तार्किक, अन्तरक्रियात्मक एवम् समस्या 	पदवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापद) को प्रयोगात्मक पहिचान	७

				समाधानमूलक लेखन		
४.	जीवनी	(राष्ट्रिय)	-जीवनीको संरचना (जीवन विषयक घटना शृङ्खला, अनुच्छेद योजना, भाषा आदि) को बोध	<ul style="list-style-type: none"> जीवनीमा प्रस्तुत घटनाक्रमको वर्णन आनो समाजमा प्रतिष्ठित कुनै व्यक्तिको जीवनी लेखन जीवनीबाट प्राप्त सन्देश/शिक्षाको अभिव्यक्ति 	(अ) पदवर्ग (नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक र निपात) को प्रयोगात्मक पहिचान (आ) शब्द रूपायन	७
५.	पत्र लेखन	घरायसी	<ul style="list-style-type: none"> पत्र लेखनको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, ढाँचा, भाषाशैली आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> पत्र लेखनमा प्रस्तुत विषयवस्तु र ढाँचाको टिपोट विषयको प्रस्तुति निर्दिष्ट विषयमा पत्र लेखन निमन्त्रणा, बधाई, शुभकामना, अभिनन्दनपत्र, सम्मानपत्र, सूचना, विज्ञापन, श्रद्धाञ्जली, समवेदनाको ढाँचा र शैलीको अध्ययन तथा लेखन अभ्यास 	लेख्य चिह्न र तिनको प्रयोग (पूर्णविराम, अर्धविराम, अल्पविराम, कोष्ठक, विकल्पबोधक/तिर्यक, प्रश्नवाचक, उद्धरण, विस्मयसूचक/उदगार, निर्देशक, योजक, छुट चिह्न/कागपादे चिह्न,	८
६.	कथा	मनोवैज्ञानिक	<ul style="list-style-type: none"> कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कथाका घटनाहरूको टिपोट कथाका पात्रहरूको चरित्र वर्णन पढेका नयाँ कथाका बारेमा प्रस्तुति लघुकथा लेखन (अनुकरणात्मक) 	(अ) वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (आ) भाषिक प्रयोगमा पदयोग र पदवियोगको पहिचान र प्रयोग	८
७.	निबन्ध	प्राकृतिक (वस्तुपरक)	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) 	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट, सारांश प्रकृति तथा वातावरणको वर्णन 	उपसर्गद्वारा शब्दनिर्माण (अ) अ, अन, कु, बि, बे, बद, गैर, ना (आ) अति, अधि, अनु,	७

			को बोध ●निबन्धको शैली र ढाँचाको अध्ययन	गरी निबन्ध लेखन ●खोज तथा परियोजनामा आधारित भई समालोचनात्मक चिन्तनसहितको लेखन	अप, अभि, अव, आ, उत्, उप, दुर, दुस्, नि, निर, निस्, परा, परि, प्र, प्रति, वि, सम्, सु	
८.	लघुनाटक	सामाजि / मनोवैज्ञानिक	●नाटकको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, मञ्चीयता, चरित्र, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध	●नाटकका प्रमुख पात्रको चरित्र वर्णन ●नाटकका घटना तथा परिवेशको वर्णन ●नाटकको संवादात्मक अभिनय (विषयको प्रस्तुति, हाउभाउ) ●संवाद लेखन ●प्रतिवेदन लेखन (कार्यक्रम, भ्रमण, घटना)	प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण: (क) अक्कड, अत, अन्त, आइ, आई/याई, आउ, आली, आलु, आवट, आहा/याहा, इया, (ख) इयार, इलो, ई, उवा, ए, एली, ओ, ओट, औली/यौली, पन/पना, ली, ले	११
९	रिपोर्ताजमूलक रचना	स्वास्थ्य, योग तथा चिकित्सा	●रिपोर्ताजको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) को बोध ●रिपोर्ताजमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध ●रिपोर्ताजको ढाँचा र शैलीको अध्ययन	●रिपोर्ताजमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट, टिप्पणी लेखन ●स्वास्थ्य, योग र चिकित्साको वर्णन गरी रिपोर्ताज लेखन ●रिपोर्ताजमा प्रयुक्त कठिन शब्दबाट वाक्य रचना ●प्रतिवेदन लेखन ढाँचा र शैलीको अध्ययन र लेखन अभ्यास	प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण: अक, अन, अनीय, इक, इत, ई, ईन/ईण, ईय, क, तर, तम, तव्य, ता, ति, त्व, मय, मान्, वान्, य	८
१०.	संवादात्मक रचना	कृषि, वन तथा वातावरण	●संवादको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली	●संवादमा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट ●विषयको प्रस्तुति, हाउभाउ	समास प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण (अव्ययीभाव, कर्मधारय, तत्पुरुष, द्वन्द्व,	८

			आदि) को बोध	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट विषयमा संवाद लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय उद्घोषण, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको अभ्यास 	द्विगु, बहुव्रीहि (समास र विग्रहसमेत)	
११.	दैनिकी रचना	पर्यटन	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट पाठको बोध (अनुमान, संरचना पहिचान आदि) निर्दिष्ट पाठमा प्रयुक्त प्राविधिक तथा पारिभाषिक शब्दको अर्थबोध 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट पाठसँग सम्बन्धित रचना बुँदाटिपोट र सारांश लेखन दैनिकी लेखन अनुकरणात्मक लेखन 	(अ) द्वित्व प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण (पूर्ण, आंशिक र आपरिवर्तित द्वित्व) (आ) सन्धि र सन्धि भएका शब्दको पहिचान	८
१२.	वक्तृतात्मक रचना	जलस्रोत र ऊर्जा	<ul style="list-style-type: none"> वक्तृताको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> वक्तृतामा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट हाउभाउसहित विषयको प्रस्तुति निर्दिष्ट विषयमा वक्तृता लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय उद्घोषण, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको अभ्यास वक्तृता/वादविवाद आयोजना विभिन्न ढाँचामा प्रतिवेदन लेखन 	(अ) उद्देश्य र उद्देश्य विस्तार तथा विधेय र विधेय विस्तार, पहिचान र प्रयोग (आ) व्याकरणात्मक कोटिका आधारमा वाक्य परिवर्तन (लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर) (इ) कथन (प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष) (ई) ध्रुवीयता (करण, अकरण)	९
जम्मा						९६

(ख) कक्षा : १२

क्रम सङ्ख्या	पाठ	क्षेत्र	बोध	अभिव्यक्ति	भाषातत्त्व	पाठ्यघण्टा
१.	कविता (गद्य कविता)	सामाजिक	<ul style="list-style-type: none"> कविताको संरचना (विषयको क्रम, भाषा, शैलीको बोध आदि) गद्य कविताको लयबोध 	<ul style="list-style-type: none"> कवितालाई अनुच्छेदमा रूपान्तर कविताको लयबद्ध वाचन कविता सिर्जनाको अभ्यास 	नेपाली अक्षरको पहिचान र उच्चारण अभ्यास	७
२.	कथा	ऐतिहासिक/ पौराणिक/ सांस्कृतिक	<ul style="list-style-type: none"> कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कथामा प्रयुक्त घटनाहरूको सिलसिलाबद्ध टिपोट निर्देशित वा स्वतन्त्र कथा लेखन अभ्यास विद्युतीय तथा सञ्चार माध्यममा प्रकाशित कथाहरूको अध्ययन र प्रभावको प्रस्तुति 	पदवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण र अव्यय) को पहिचान र प्रयोग	७
३.	निबन्ध	नियान्त्रा	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) को बोध निबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध 	<ul style="list-style-type: none"> आफूले गरेको कुनै यात्राको वर्णन निबन्ध लेखन विद्युतीय सञ्चार माध्यम र प्रकाशित उपयोगी लेख रचनाहरूको अध्ययन र त्यसबाट प्राप्त विषयवस्तु, सन्देश आदिको प्रस्तुति तार्किक, अन्तरक्रियात्मक एवम् समस्या समाधानमूलक लेखन 	(अ) पदसङ्गति (क) लिङ्ग (ख) वचन (ग) पुरुष (घ) आदर (सामान्य, मध्यम, उच्च) (आ) शब्द रूपायन	७
४.	पत्र लेखन (व्यावसायिक)		<ul style="list-style-type: none"> पत्र लेखनको संरचना (विषय, 	<ul style="list-style-type: none"> पत्र लेखनमा प्रस्तुत विषयवस्तुको 	वाक्यको पहिचान र प्रयोग	८

			प्रस्तुतिक्रम, ढाँचा, भाषाशैली आदि) को बोध	टिपोट •विषयको प्रस्तुति •निर्दिष्ट विषयमा पत्र लेखन •भरपाई, तमसुक, करारनामा, मञ्जुरीनामा, मुचुल्का, प्रशासनिक टिप्पणी, बैठक निर्णय, विज्ञापन, सूचना, विज्ञप्ति, बोलपत्र, सम्पादकलाई चिठीको ढाँचा र शैलीको अध्ययन र लेखन अभ्यास •विद्युतीय सञ्चार माध्यममा उपलब्ध प्रयोजनपरक सामग्रीको अध्ययन र लेखन अभ्यास	(क) सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्यको पहिचान र प्रयोग (ख) निर्धारित कथाबाट सरल, मिश्र र संयुक्त वाक्यको पहिचान र वाक्यान्तरण	
५.	उपन्यासको अंश	सामाजिक	•उपन्यास अंशको संरचना (विषय, परिच्छेद योजना, घटना शृङ्खला, पात्र, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध •शब्दभण्डारको बोध	•उपन्यास अंशको विषयवस्तु वर्णन •उपन्यासको अंशका प्रमुख पात्रको चरित्र वर्णन •उपन्यासको अंशको घटना तथा परिवेशको वर्णन •आफूले अध्ययन गरेको कुनै एक उपन्यासको विषयवस्तु, पात्र, परिवेश, सन्देश आदि बारेमा मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति	क्रियाका काल (भूत, अभूत) पक्ष : अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात, अभ्यस्त (आ) नेपाली वर्णविन्यासको प्रयोगात्मक अभ्यास	१४
६.	जीवनी	अन्तर्राष्ट्रिय	•जीवनीको संरचना (जीवन विषयक घटना शृङ्खला, अनुच्छेद योजना, भाषा आदि) को	•जीवनीमा प्रस्तुत घटनाक्रमको वर्णन •आजको समाजमा प्रतिष्ठित कुनै व्यक्तिको जीवनी	क्रियाका भाव : सामान्य, आज्ञा, इच्छा, सम्भावना, सङ्केत	७

			बोध	लेखन <ul style="list-style-type: none"> खोज तथा परियोजनामा आधारित भई समालोचनात्मक चिन्तनसहितको लेखन 		
७.	गीति कविता	सामाजिक /सांस्कृतिक	<ul style="list-style-type: none"> कविताको संरचना (विषयको क्रम, भाषा, लय आदि) को बोध पद्य र गद्य कविताको लयबोध गजलको संरचना बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन गीति कविता सिर्जना विद्युतीय सञ्चारमा उपलब्ध मुक्तक तथा कवितात्मक सामग्रीको अध्ययन र कक्षामा प्रस्तुति गजलको रचना 	उपसर्ग र प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माणसम्बन्धी अभ्यास	७
८.	कथा	समाज मनोवैज्ञानिक	<ul style="list-style-type: none"> कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कथामा वर्णित घटनाको सिलसिलाबद्ध टिपोट कथाका पात्रहरूको चरित्र वर्णन कथा सिर्जनाको अभ्यास आफूले अध्ययन गरेको कम्तीमा कुनै एक उपन्यासको विषयवस्तु, पात्र, परिवेश, सन्देश आदि बारेमा मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति 	द्वित्व र समास प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माणसम्बन्धी अभ्यास	७
९.	आख्याननात्मक रचना	सञ्चार, विज्ञान तथा प्रविधि	<ul style="list-style-type: none"> आख्यानको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> आख्यानमा वर्णित घटनाको सिलसिलाबद्ध टिपोट आख्यानका पात्रहरूको चरित्र वर्णन कथा सिर्जनाको 	कारक र विभक्तिको पहिचान र प्रयोग (अ) कारकका सरल र तिर्यक् रूप (आ) कारकका प्रकार : कर्ता, कर्म, करण, सम्प्रदान,	८

				अभ्यास • आफूले अध्ययन गरेको कुनै एक आख्यानको विषयवस्तु, पात्र, परिवेश, सन्देश आदि बारेमा मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति	अपादान, अधिकरण (इ) विभक्तिको प्रयोग	
१०.	संवादात्मक रचना	समाज, संस्कृति र शिक्षा	• संवादको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध	• संवादमा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट • हाउभाउसहित विषयको प्रस्तुति • निर्दिष्ट विषयमा संवाद लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय • शिक्षा र सांस्कृतिक शीर्षकमा वक्तव्य, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको अभ्यास	(क) वाक्य संश्लेषण र विश्लेषण (ख) वाच्य (कर्तृ, कर्म, भाव) को पहिचान र प्रयोग	८
११.	प्रबन्धात्मक रचना	कानून, प्रशासन र व्यवस्थापन	• प्रबन्धको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) को बोध • प्रबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध	• प्रबन्धमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट, सारांश • प्रकृति तथा वातावरणको वर्णन गरी प्रबन्ध लेखन • प्रबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दबाट वाक्य रचना • बैठक (माइन्सुट) को उपस्थिति तथा निर्णय एवम् भरपाई, मुचुल्का र प्रशासनिक टिप्पणीको नमुना लेखन • व्यक्तिगत विवरण (बायोडाटा) लेखन	(अ) पदक्रम (क) सामान्य पदक्रम (ख) विशिष्ट पदक्रम (आ) लेख्य चिह्न र तिनको प्रयोग	८
१२.	रिपोर्ताजमूलक	अर्थ, उद्योग	• रिपोर्ताज पाठको	• निर्दिष्ट पाठसँग	(अ) उक्ति परिवर्तन	८

	रचना	र वाणिज्य	बोध (अनुमान, संरचना पहिचान आदि) • रिपोर्टाज पाठमा प्रयुक्त प्राविधिक तथा पारिभाषिक शब्दको अर्थबोध • विभिन्न पत्रिकामा प्रकाशित रिपोर्टाजको अध्ययन र प्रस्तुति	सम्बन्धित रचना • बुँदाटिपोट र सारांश लेखन • निर्दिष्ट अनुच्छेदको उत्तर लेखन • अनुकरणात्मक लेखन • विद्युतीय सञ्चार माध्यममा आधारित विविध लेखन अभ्यास	(आ) उद्देश्य र विधेय विस्तार (इ) शब्दकोशीय प्रयोग	
जम्मा						९६

द्रष्टव्य :

- (क) विद्याको माध्यमबाट विद्यार्थीले बोध, अभिव्यक्ति र भाषातत्त्वान्तर्गतका विषयवस्तुको सिकाइ गरी भाषिक सिपहरू र भाषिक कार्यहरूमा आवश्यक सक्षमताको विकास गर्नेछन् ।
- (ख) रिपोर्टाजमूलक रचना भनेको कुनै पनि विषयमा गरिएको खोजमूलक र आख्यानात्मक संरचना भएको तथ्यमा आधारित समसामयिक प्रचलित लेखन हो ।
- (ग) पाठ्यपुस्तक विकास गर्दा प्रयोजनपरक रचनाहरूलाई साहित्यिक विद्यासँग सम्बन्धित पाठहरूको बिचमा आवश्यकतानुसार क्रम मिलाएर राख्नुपर्ने छ ।
- (घ) विद्याको क्षेत्र तथा क्रम र विस्तृतीकरणमा उल्लेख भएका पाठहरूमा प्रयोग भएका आधारमा उपयुक्तताअनुसार शब्दभण्डारको अभ्यास गराउनुपर्ने हुन्छ । यसका लागि पर्यायवाची शब्द, विपरीतार्थी शब्द, अनुकरणात्मक शब्द, अनेकार्थी शब्द, श्रुतिसमभिन्नार्थक शब्द, सङ्क्षिप्त शब्द, उखान टुक्रा, लघुतावाची शब्द, सिङ्गो शब्द, समूहवाचक शब्द, पारिभाषिक/ प्राविधिक जस्ता शब्दहरूको अर्थ र सन्दर्भपूर्ण प्रयोगको अभ्यास गराउनु अपेक्षित छ । पाठमा प्रयुक्त भएका शब्दहरूलाई केन्द्रबिन्दु मानी विभिन्न का शब्दभण्डारको विकास गराउने दृष्टिकोण यसमा राखिएको छ । शब्दका विभिन्न अर्थ सम्बन्धहरू र गत विविधतालाई छ्याल राखी शब्दहरूको अर्थ र सन्दर्भपूर्ण प्रयोगमा जोड दिइने छ । यस क्रममा प्रयुक्त र तत्सम्बन्धी उखान टुक्राहरूको प्रयोगलाई पनि समावेश गरिने छ ।
- (ङ) यस पाठ्यक्रम कार्यान्वयन र शिक्षण सिकाइका क्रममा सिर्जनात्मक सोचाइ/चिन्तन, समस्या समाधान, विद्युतीय सञ्चार सिप, सहकार्य र स्वव्यस्थापन, खोज, अन्वेषण, तार्किकता जस्ता भाषासम्बद्ध जीवनोपयोगी सिपहरूलाई यथासम्भव एकीकृत गरिने छ ।

५. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

सिकाइ सहजीकरण पाठ्यक्रमलाई कक्षाकोठामा प्रभावकारी रूपमा हस्तान्तरण गर्ने विधि हो । भाषा शिक्षणमा भाषिक सिपको विकासका लागि सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया अपरिहार्य हुन्छ । भाषा शिक्षणका क्रममा विद्यार्थीलाई सक्रिय गराएर सिकाइलाई विद्यार्थीकेन्द्रित बनाउनुपर्छ । यसका लागि कक्षाकोठामा बहुभाषिक, स्थिति भएमा पहिलो भाषा र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षणका विधिमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ । सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया पाठ्यक्रमको उद्देश्य, विषयवस्तु, विद्यार्थीको पृष्ठभूमि, स्थानीय स्रोत साधनको उपलब्धता आदिमा निर्भर हुन्छ । यो व्यक्तिगत र सामूहिक अभ्यासमा पनि आधारित हुन्छ । यस पाठ्यक्रममा सिकाइ सहजीकरणका सिपमा आधारित विद्यागत शिक्षणमा जोड दिइने छ । भाषा शिक्षण भाषाका सिपहरूको शिक्षण हो । भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सिपको एकीकृत शिक्षण गरेर नै भाषाको शिक्षण गरिन्छ । साहित्यिक विद्या तथा प्रयोजनपरक पाठका माध्यमबाट भाषिक सिपको शिक्षण गर्नु भाषा सिकाइको मूल पक्ष हो । भाषा शिक्षणमा साहित्यिक विद्या र प्रयोजनपरक भेदहरूको निम्नअनुसार उपयोग गरिन्छ :

(क) कविता

कविता भाषाको लययुक्त भेद हो । कविताको शिक्षण गर्दा लयबोध, शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग, संरचना (आदि, मध्य र अन्त्य) बोध, भावबोध, व्याख्या जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ । कविता शिक्षण गर्दा पूर्व तयारी, पठन वा श्रवण र पठनपश्चात्का चरणमा बाँडी पठन पृष्ठभूमि, उद्देश्य निर्धारण, प्रश्नको सूची, प्रश्नोत्तर, भावबोध जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ । यसका लागि नमुना कविता दिई अनुकरणात्मक लेखन गराउने र सिर्जनात्मक अभ्यास पनि गराउनुपर्दछ ।

(ख) कथा

कथा आख्यानात्मक विधा हो । आख्यानात्मक स्वरूपका कारण कथा रुचिपूर्ण हुन्छ । कथा शिक्षण गर्दा उच्चारण, गति, यतिसहित हाउभाउपूर्ण पठन गराइन्छ । कथाबाट कथाकथन, घटना वर्णन, घटना टिपोट, बोध, प्रश्नोत्तर, भाव वर्णन र अनुकरणात्मक तथा स्वतन्त्र सिर्जनात्मक अभ्यास गराउनुपर्छ । पठन क्रियाकलापलाई योजनाबद्ध रूपमा प्रस्तुत गराउन कथा विधा उपयोगी हुन्छ । कथा शिक्षण गर्दा पूर्वपठन, पठन र पठनपश्चात्का चरणमा बाँडी पूर्वानुमान गर्ने, सहकार्यात्मक पठन, छलफल र प्रस्तुतीकरण गर्ने तथा प्रश्न निर्माण गराउने क्रियाकलाप पनि गराउनुपर्छ ।

(ग) निबन्ध

निबन्ध गद्य विधा हो । निजात्मक र वस्तुपरक अनुभूतिका लागि निबन्ध उपयुक्त विधा हो । निबन्ध शिक्षण गर्दा शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग, पठनबोध, विषयबोध, बुँदाटिपोट, व्याख्या, सारांश, प्रश्नोत्तर, अनुच्छेद लेखन र स्वतन्त्र लेखन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । यो लेखाइ सिप विकासका लागि उपयुक्त विधा हो । परियोजना कार्य, घटना अध्ययन, कक्षा छलफल र प्रस्तुतीकरण जस्ता क्रियाकलाप गराएर निबन्ध लेखन क्रियाकलाप गराउनुपर्छ ।

(घ) जीवनी

जीवनी भाषाको गद्य भेद हो । जीवनीबाट विद्यार्थीलाई घटना वर्णन, घटना लेखन, बुँदाटिपोट, प्रश्नोत्तर, सारांश लेखन र जीवनी लेखन जस्ता अभ्यास गराउनुपर्छ । जीवनी लेखनसँगसम्बद्ध गराएर अन्तर्वाता, परियोजना कार्य, घटना अध्ययन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । जीवनी शिक्षणबाट मूलतः भाषाका पढाइ र लेखाइ सिपको विकास हुने भए पनि लेखन अभ्याससम्बन्धी क्रियाकलाप बढी प्रभावकारी हुन्छ । यसका लागि नमुना जीवनी प्रस्तुत गर्दै अनुकरणात्मक जीवनीमा अभ्यास गराई स्वतन्त्र अभ्यास गराउनुपर्छ ।

(ङ) रूपक

रूपक भनेको अभिनयात्मक विधा हो । यसमा पात्रले परिस्थिति, अवस्था, विषयवस्तु र व्यक्ति विशेषको चारित्रिक भूमिकालाई ध्यानमा राखेर हाउभाउसहित भूमिका निर्वाह गर्छ । यो कथ्य भाषासँग सम्बन्धित भएकाले मौखिक अभिव्यक्तिका माध्यमले व्यक्तिका भावना, चारित्र आदिको प्रदर्शन गरिन्छ । नाटक, एकाङ्की, संवाद, वादविवाद, मनोवाद, वक्तृता आदिका माध्यमबाट रूपकीय प्रस्तुति गरिन्छ । तसर्थ रूपकको प्रकारअनुसार हाउभाउ प्रदर्शन गरी विचारको प्रस्तुतीकरण र व्यवहार गर्ने, अभिनयात्मक ढङ्गबाट अरूले गरेका व्यवहारको अनुकरण गर्ने, जीवन्त रूपमा मौखिक भाषाको प्रयोग गर्ने, तार्किक क्षमताको विकास गर्ने जस्ता क्रियाकलापबाट रूपक शिक्षण गर्नुपर्छ । साथै अभिनयात्मक कलाका अतिरिक्त रूपक विधाबाट अन्य भाषिक सिपको पनि अभ्यास गराउन सकिन्छ ।

(च) प्रयोजनपरक पाठहरू

दैनिक जीवनमा प्रयोगमा आउने विभिन्न समसामयिक का ज्ञान, सिप एवम् विविध प्राविधिक र पारिभाषिक शब्दका माध्यमबाट भाषा सिकाइमा सहजता प्रदान गर्नका लागि यस तहमा प्रयोजनपरक रचनाहरू समावेश गरिएको छ । यसमा सिकारूका दैनिक जीवनयापन र व्यावसायिक क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने ज्ञान, सिप, अभिवृद्धि, मूल्य र काम गर्ने तत्परतालाई व्यावहारिक रूपले उपयोग गर्न सक्ने गरी स्वास्थ्य, योग तथा चिकित्सा, कृषि, वन तथा वातावरण, पर्यटन, जलस्रोत र ऊर्जा, सञ्चार, विज्ञान तथा प्रविधि, समाज, संस्कृति र शिक्षा, कानून, प्रशासन र व्यवस्थापन, अर्थ, उद्योग र वाणिज्य जस्ता विषयमा आधारित रचनालाई समावेश गरिएको छ । यस्ता रचनाका माध्यमबाट विद्यार्थीले वाणिज्य, अर्थ, विज्ञान, स्वास्थ्य, कानून, शिक्षा, योग जस्ता विषयको रचनात्मक, प्रयोजनपरक भाषिक प्रयोग र संरचनाको अभ्यास गराउने छ । प्रयोजनपरक पाठहरूलाई रोचक बनाउनका लागि साहित्यिक विधाका रूपमा प्रस्तुत गरिने छ । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा विभिन्न प्रयोजनपरक शीर्षक दिई तिनमा अनुकरणात्मक, निर्देशनात्मक र स्वतन्त्र लेखनको

अभ्यास गराइन्छ । उदाहरणमा आधारित पाठ वा रचनाको अभ्यास, पाठको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति, समूह छलफल र प्रस्तुतीकरण, परियोजना र खोजमूलक कार्य गराउने अभ्यास गराउनुपर्दछ । त्यस्तै आवश्यकतानुसार प्रचलित र सान्दर्भिक विद्युतीय सञ्चार माध्यममा उपलब्ध उपयोगी सामग्रीको अध्ययन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुपर्छ ।

७. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन गर्दा निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुई किसिमका प्रक्रिया अपनाइने छ । निर्णयात्मक मूल्याङ्कन गर्दा आन्तरिक र बाह्य गरी दुई तरिका अवलम्बन गरिने छ । निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक मूल्याङ्कनमा उपयोग गरिएका विभिन्न प्रक्रिया, साधनहरू तथा तिनको अभिलेखीकरणलाई समेत आधार बनाउन सकिने छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाकै निरन्तरता मानिने भएकाले यसलाई निरन्तर मूल्याङ्कनका रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । स्तरोन्नति तथा कक्षोन्नतिका लागि शैक्षिक सत्रको अन्तमा निर्णयात्मक मूल्याङ्कन अन्तिम परीक्षाका माध्यमबाट गरिने छ । निर्माणात्मक वा निरन्तर मूल्याङ्कनमा क्षेत्रीय अध्ययन, परियोजना कार्य, अध्ययन भ्रमण, घटना अवलोकन तथा अध्ययन, सिर्जनात्मक तथा रचनात्मक कार्य, विद्युतीय सञ्चार माध्यममा प्राप्त सान्दर्भिक सामग्रीको अध्ययन र प्रस्तुति, सिकाइका कार्यकलापको निरीक्षण, व्यक्तिगत र सामूहिक छलफल, लिखित परीक्षा, हाजिरीजवाफ, प्रश्नोत्तर, कक्षाकार्यको परीक्षण, भाषिक व्यवहारको निरन्तर अवलोकन र तिनको अभिलेखीकरण जस्ता साधनहरूको उपयोग गरिने छ ।

नेपाली भाषाको मूल्याङ्कनमा सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिमा लेखिएका भाषिक सिपको मापन गरिने छ । विद्यार्थीको भाषिक सिपगत सक्षमताको मापनगर्ने प्रश्नहरूको निर्माण गर्दा व्याकरण र शब्दभण्डारसम्बन्धी प्रश्नहरूसमेत भाषिक एकाइ र रचनामा केन्द्रित गरिने छ । व्याकरणको मूल्याङ्कन कार्यमूलक प्रकृतिको हुने छ । प्रश्नहरू विद्यार्थीको भाषिक दक्षताका अतिरिक्त रचनात्मक र समालोचनात्मक क्षमतालाई पनि सम्बोधन गर्ने खालका हुने छन् ।

(क) आन्तरिक मूल्याङ्कन

आन्तरिक तथा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनका लागि प्रत्येक विद्यार्थीहरूको कार्यसञ्चयिका फाइल बनाई सोको आधारमा उनीहरूको कार्य र उनीहरूले गरेका कार्य र उनीहरूमा आएको व्यवहार परिवर्तनका अभिलेख राखी सोका आधारमा अङ्क प्रदान गर्नुपर्दछ । सिकाइका क्रममा कक्षाकोठामा कक्षागत शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गका रूपमा गृहकार्य, कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, सह/अतिरिक्त क्रियाकलाप, एकाइ परीक्षा, मासिक परीक्षा जस्ता मूल्याङ्कन साधनहरूको प्रयोग गर्न सकिने छ । यस्तो मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीको अभिलेख राखी त्यही अभिलेखका आधारमा सिकाइस्तर निर्धारण गर्न सकिन्छ । आवश्यकतानुसार सुधारात्मक तथा उपचारात्मक शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्छ । विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि विषय शिक्षकले नै उपयुक्त प्रक्रिया अपनाई मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ । यस विषयमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कन प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । विद्यार्थीहरूले के कति सिके भन्ने कुरा पत्ता लगाई नसिकेको भए कारण पहिचान गरी पुनः सिकाइनुपर्छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनको भार २५% छुट्याइएको छ । यस विषयको आन्तरिक मूल्याङ्कनमा कक्षा सहभागिता, कक्षा कार्य/परियोजना कार्य, विषयवस्तुको मूल्याङ्कन तथा आन्तरिक परीक्षाबाट प्राप्त विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई समेटिनु पर्दछ ।

यस खण्डको मूल्याङ्कन विद्यार्थीले व्यक्तिगत तथा समूह कार्य तथा परियोजनाको गुणस्तरको आधारमा विद्यालय तहमा गठन गरिने मूल्याङ्कन समितिले गर्ने छ भने तोकिएको निकायबाट यसको प्राविधिक परीक्षण हुने छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारहरू र अङ्क विभाजन निम्नानुसार हुने छ :

आन्तरिक मूल्याङ्कनको विस्तृतीकरण

क्र.सं	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सहभागिता	कक्षा सहभागिता	३	विद्यार्थीको दैनिक हाजिरीको अभिलेखलाई आधार लिने भाषिक सिप विकासका लागि व्यक्तिगत, युगल र समूहगत आदि कक्षागत सिकाइ सहभागितालाई आधार मान्ने

२.	कक्षा कार्य/परियोजना कार्य	कक्षा कार्य/परियोजना कार्य	६	सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिप विकाससम्बद्ध लिखित तथा मौखिक प्रस्तुति, गृहकार्य, कक्षा कार्य वा भाषिक सिप विकाससम्बन्धी परियोजना कार्यको प्रतिवेदन र अन्तर्वार्ता (भाइबा) लाई आधार लिने
३.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	(क) सुनाइ	३	रेडियो, क्यासेट, मोबाइल वा अन्य विद्युतीय सामग्रीबाट समाचार, संवाद, साहित्यिक अभिव्यक्ति, वा अन्य सन्देशमूलक गद्यांश सुनाएर अनुमान, पूर्वानुमान, प्रश्नोत्तर, शब्दबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोध, भावबोध, कथाकथन, घटना वर्णन, मुख्य बुँदा टिपोट आदिसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधी भन्न वा लेख्न लगाउने । वा १५० देखि २०० शब्दसम्मको कुनै गद्यांश वा पद्यांश (अदृष्टांश) सुनाएर अनुमान, पूर्वानुमान, प्रश्नोत्तर, शब्दबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोध, भावबोध, कथाकथन, घटना वर्णन, मुख्य बुँदा टिपोट आदिसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ।
		(ख) बोलाइ		
		(अ) मौखिक वर्णन/ कथा कथन	४	कुनै विषयवस्तु, चित्र, परिवेश आदि दिएर मौखिक वर्णन गर्न लगाउने (यसरी वर्णन गर्दा वक्ताले बोलेको कुरामा स्पष्टता, शैली, भाषिक स्तर, शुद्धोच्चारण, गति, यति, लय र हाउभाउ जस्ता पक्षमा ध्यान दिने) वा कुनै कथा सुनी कथाकथन गर्न लगाउने, घटना, पात्र र परिवेशको वर्णन गर्न लगाउने
(आ) सस्वरवाचन	३	कुनै पत्रपत्रिका वा कुनै लिखित सामग्रीबाट १५० शब्दसम्मको गद्यांश वा पद्यांश दिएर गति, यति, लय मिलाएर भावानुकूल सस्वरवाचन गर्न लगाउने । (यसरी वाचन गर्दा स्पष्टता, भाषिक शुद्धता, गति, यति, लय र हाउभाउ जस्ता पक्षमा विशेष ख्याल गर्ने)		
४	त्रैमासिक परीक्षा	त्रैमासिक परीक्षाको अङ्कबाट	६	पहिलो त्रैमासिक परीक्षाबाट ३ अङ्क र दोस्रो त्रैमासिक परीक्षाबाट ३ अङ्क
	जम्मा		२५	

द्रष्टव्य : आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारको विस्तृत विवरण आन्तरिक मूल्याङ्कन कार्यविधिका आधारमा हुने छ ।

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

(आ) भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ) कक्षा ११

क्र.सं	भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ)	विषयक्षेत्र	अङ्कभार
१.	वर्ण पहिचान	व्याकरण	३
२.	वर्णविन्यास	व्याकरण	३
३.	पदवर्ग पहिचान	व्याकरण	२
४.	शब्दनिर्माण	व्याकरण	४
५.	रूपायन र पदसङ्गति	व्याकरण	३
६.	काल, पक्ष, भाव र वाच्य	व्याकरण	५
७.	शब्दस्रोत र शब्दकोशीय प्रयोग	व्याकरण	२
८.	वाक्यान्तरण	व्याकरण	३
९.	पठनबोध	प्रयोजनपरक रचना	८
१०.	बुँदाटिपोट र सारांश	गद्य रचना	२ + ३ = ५
११.	पाठगत बोध (सन्दर्भमा आधारित छोटो उत्तरात्मक)	कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, रूपक, प्रयोजनपरक रचना	८
१२.	पाठगत बोध (समीक्षात्मक)	कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, प्रयोजनपरक रचना	४+४=८
१३.	स्वतन्त्र रचना	निबन्ध	८
१४.	प्रतिक्रिया लेखन	सामयिक विषय	४
१५.	व्यावहारिक लेखन	व्यावहारिक लेखन, पत्ररचना	४
१६.	प्रतिवेदन तथा टिप्पणी लेखन	प्रतिवेदन र टिप्पणी	५
जम्मा			७५

कक्षा १२

क्र.सं	भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ)	विषयक्षेत्र	अङ्कभार
१.	अक्षर संरचना	व्याकरण	३
२.	वर्णविन्यास	व्याकरण	३
३.	पदवर्ग पहिचान	व्याकरण	३
४.	शब्दनिर्माण	व्याकरण	३
५.	कारक र विभक्ति तथा पदसङ्गति	व्याकरण	४
६.	काल, पक्ष, भाव र वाच्य	व्याकरण	५
७.	वाक्यान्तरण	व्याकरण	४
८.	पठनबोध	प्रयोजनपरक रचना	८
९.	बुँदाटिपोट र सारांश	गद्य विधा	२+३=५
१०.	पाठगत बोध (सन्दर्भमा आधारित उत्तरात्मक)	उपन्यास, कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी र प्रयोजनपरक रचना	८
११.	पाठगत बोध (समीक्षात्मक)	उपन्यास, कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, प्रयोजनपरक रचना	४+४=८
१२.	स्वतन्त्र रचना	निबन्ध	८
१३.	प्रतिक्रिया लेखन	प्रतिक्रिया	४
१४.	व्यावहारिक लेखन	व्यावहारिक लेखन, पत्ररचना	४
१५.	प्रतिवेदन तथा टिप्पणी लेखन	प्रतिवेदन	५
जम्मा			७५